

22. Pottier B. La definition semantique dans les dictionnaires// Travaux de linguistique et de litterature. – Paris, 1965. - Vol. 3, № 1.
23. The New Shorter Oxford English Dictionary on historical principles. - Oxford: Clarendon Press, 1993. - 3801 p.

Summary

The article deals with the research of the process of polysemantic term development. Special attention is paid to systematic approach to analysis of terminological lexis. The seme structure of the common component-invariant and its influence on the development of the term senses are taken into account.

УДК 811.111'276.6

ПАРАДИГМАТИЧНІ АСПЕКТИ АНГЛОМОВНОГО ТЕРМІНА БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

Борсук Л.Ф.

Тернопільський національний економічний університет

Постановка проблеми та її визначення. У термінологічних працях вітчизняних та зарубіжних вчених: В. П. Даниленка, І. С. Квітко, Н. Ф. Клименко, Е. Ф. Скороходька, Т. Р. Кияка, В. М. Лейчика, А. Д. Белової, Л. Ф. Омельченко, А. В. Суперанської, С. О. Гурського, Б. Бікс, П. Гундріх, Д. Мелінкофа та інших, які присвячені проблемі різноаспектного вивчення терміна, певне місце відведено парадигматиці терміна, та ролі його термінотвірного потенціалу.

Однак, термінологія банківського бізнесу (далі ТББ) – як мова для спеціальних цілей досі не отримала належної уваги дослідників у плані комплексного дослідження її парадигматичних аспектів. Так, більшість дослідників зосереджуються, у цьому сенсі, на феномені синонімічно-антонімічних відношень терміна як аспекту розвитку мови, що відіграє важливу роль у мовному процесі номінації. Зокрема, на важливість аспекту номінації терміна у плані синонімічно - антонімічних відношень вказує О. Реформатський, “два слова називають одну і ту саму річ, але співвідносять її з різними поняттями і тим самим виявляють її різні властивості” [Реформатський, 1968, с.103-126]. На думку С. Ульмана, у дослідженні синонімів лише “ті слова відносимо до синонімів, які можуть змінювати одне одного у будь-якому контексті без

найменшої зміни і поняттєвого і емоційного змісту” [Ullman St, 1974,p.23]. Аналогічні думки висловлюють й інші дослідники.

Актуальність статті зумовлена відсутністю комплексного висвітлення парадигматичних аспектів у ТББ. Розвиток науки позначається зростанням обсягу знань, що фіксується та передається за допомогою функціонування мови. В останні роки, у зв'язку з інтенсивним розвитком термінології банківського сектору економіки, терміни цієї сфери активно екстраполуються у суміжні терміносистеми. Як наслідок цього, деякі ключові економічні терміни банківського бізнесу не лише часто вживаються самі по собі, але й проявляють потужний семантичний *термінотвірний потенціал – комплексна системотвірна одиниця, яка формує сукупності дериватів, мотивованих тим самим знаком у процесах термінотворення (розрядка наша).*

Мета цієї статті – дослідити поліпарадигматичні аспекти термінології банківського бізнесу на базі аналізу дефініцій тлумачних словників та електронних джерел, концептосфера яких включає такі ключові ТББ як: *fund, pay, capitalize, subsidize, invest, sponsor, support, bankroll* та їх синонімічні ряди.

Завдання дослідження полягає у комплексному вивченні прагматичних аспектів обраних термінів із залученням низки методів та методики “значення-смысл”, які дозволяють, по-перше, виокремити із численних вживань термінів семантичний стабільний інваріант, по-друге, виявити смислотвірний потенціал самого терміна у численних формативах банківського дискурсу.

Матеріалом дослідження слугували авторитетні, британські / американські словники банківської термінології та електронний ресурс (див. Список лексикографічних джерел).

Виклад основного матеріалу та отримані висновки.

Для аналізу відібрано домінантні компоненти концептосфери “банківський бізнес” за ступенем частотності вживання: *fund, pay, invest, sponsor, support*, ядро яких пов'язане між собою семантичними відношеннями й утворює синонімічні, антонімічні та родо-видові групи. Периферія включає лексеми, які можуть належати і до інших лексико-семантичних підгруп. Так, ядро у структурі домінанти *bank* має такі синонімічні групи: *institution, storing, reserve, credit control*; периферія відповідно *investment, business, supply of money*.

У процесі аналізу словникових дефініцій виявлено, що найуживанішими компонентами домінанти *bank* є *credit, money, business, fund, account, deposit, profit, investment, finance, payment*.

Синонімія як важливий парадигматичний аспект терміна потребує з'ясування таких невирішених досі у традиційній семасіології дискусійних питань:

- від яких чинників залежить кількість синонімів до одного і того ж терміна;
- як можна окреслити ту групу термінів які називаємо синонімічним рядом, та яка його термінотворна функція. Вважаємо, що синоніми тому і називаються синонімами (*sp.syn “with” and onoma – “name” – word identical in meaning with another, or only slightly differentiated in sense or usage* [Longman Dictionary, 1979],

що вони позначають одне і те саме поняття. Однак, позначаючи одне і те ж саме, синоніми все ж називають його по-різному, виокремлюючи в ньому різні сторони, або характеризуючи його з різних точок зору, скажімо:

1) *to invest – to use (money) to acquire an interest in existing profit or income: - to invest one's savings in stocks;*

2) *to fund – sum of money or its equivalent accumulated or set aside for a specific purpose; - to fund the venture;*

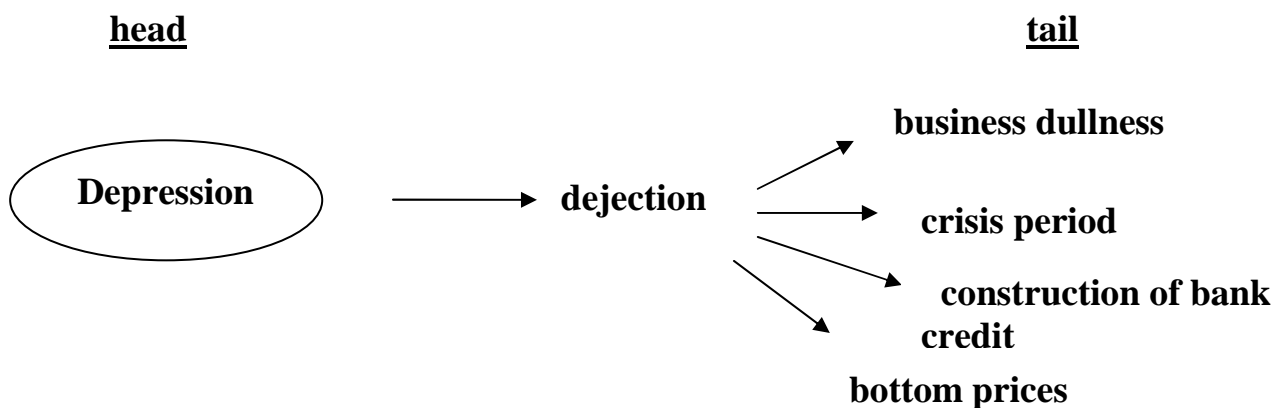
3) *to sponsor – to finance some event or entertainment.*

Отже, на наш погляд, синонімічні/антонімічні відношення – це структурні відношення між елементами в межах системи мови, і тому вони повинні визначатися лише на основі їх власних знакових (= інваріантних) значень як елементів лексико-семантичної системи мови, а не на підставі їх численних різних лексико-семантичних варіантів, фіксованих у словниках та спеціальних дослідженнях як чисто синтагматичних утворень. *Синоніми, таким чином, вважаються слова, які мають спільні компоненти*

(= інтегральні семи) у складі своїх інваріантних значень і крім того, індивідуальні диференційні семи, якими вони різняться між собою.

Синонімічні відношення є суто парадигматичні в плані системи мови і повинні визначатися на подібності і відмінності їх семантичних компонентів. У зв'язку з цим висуваємо робочу гіпотезу: що більше спільних сем у значеннях банківських термінів, то вони є ближчими синонімами, а що більше диференційних сем то далі вони розходяться семантично в парадигматичному плані. Скажімо: *depression – a period marked by a severe reduction in business activity, a rise in unemployment and falling wages and prices; The Great Depression lasting from 1929 to 1939 (syn) dejection; [Scribner,p.273]; depression – a protracted period of business dullness when activity is below normal; a crisis, period which is characterized by contraction of bank credit, business in activity, falling or bottom prices and efforts to “feel for the bottom” in the price movement etc. (Encyclopedia of Banking & Finance, USA, 1993, p.256).*

Таким чином, синонімічні зв'язки, які є доволі численними серед термінів банківського бізнесу, утворюють цілі лексико-семантичні групи (ЛСГ), де вони об'єднуються навколо окремих семантичних ядер залежно від їхньої, так би мовити, “сили семантичного тяжіння.” Коли таке ядро з його лексико-семантичними “супутниками” розглядається окремо, то воно образно витягується у форму комети: семантичне ядро стає її “головою” – домінантою, а “супутники” – “хвостом” які шикуються один за одним у лінію, починаючи від голови в залежності від сили семантичного тяжіння – близькості/віддаленості інваріантного значення кожного з них (див. Схему нижче).

Як бачимо ядром виступає *depression*, а семантичні супутники займають позицію у “хвості”.

Антонімічні відношення між ТББ є менш дослідженими порівняно з синонімічними та омонімічними. Більшість термінів сфери банківського бізнесу утворюють лексичні антоніми: *call – put; fixed assets – current assets; nostro account – vostro account; registered share – bearer share*. Зазначимо, що існують також терміни, які мають морфологічні антоніми: *resident – nonresident; underperformance – outperformance; inflation – deflation; investment grade – non investment grade*. У межах досліджуваної термінології спостерігається наявність антонімічних відношень між ними.

Отже, антонімами вважаємо терміни, значення яких зв'язані відношеннями протиставлення діаметрально протилежних і рівновіддалених від імпліцитної точки відліку властивостей тотожної якості як основи семантичної опозиції. (розрядка наша). Ступінь антонімічності двох термінів визначається відношенням суми антонімічних диференційних сем термінів до загальної суми їх диференційних сем: що більше антонімічних сем, то повніші антоніми.

Розмежування полісемії / омонімії терміна банківського бізнесу.

На підставі здійсненого дослідження виявлено розмежування омонімії та полісемії термінів банківського бізнесу. Для прикладу, такі ТББ проаналізовано на основі спеціальних, електронних джерел:

Conversion. (1) Replacing an old, due or called bond issue by new bonds of the same company at different terms and conditions (debt restructuring or refinancing). (2) Renewal of a bank-issued medium-term loan. (3) Exchange of convertible bonds for shares. (4) For example: exchange of a credit balance or claim for one in a different currency. (5) Synthetic forward purchase of an underlying by means of options. By purchasing a put and selling a call with the same exercise price, a falling market price, is anticipated.

Substitution. (1) Replacement of one creditor by another. (2) Replacement of collateral securing a broker's call loan with other collateral of equal value. (3) Acquisition of a borrower's tangible property through foreclosure. (4) An investor's

right to have the selling financial institution replace a nonperforming loan with another.(5)*The exchange of a new contract for an existing one* (<http://www.ubs.com>).

Щодо критеріїв розмежування полісемії та омонімії існують різні думки. Переважна більшість дослідників, з одного боку, розрізняють омоніми що утворилися шляхом співпадіння звучання різних одиниць, з іншого омоніми виникають у результаті розпаду полісемантичного слова. Ми дотримуємося останнього погляду і підхід, прийнятий у нашому дослідженні, щодо розмежування цих явищ в термінології полягає в наступному: *якщо два терміни співпадають у плані виразу, але відрізняються у плані змісту, таке явище розцінюємо як приклад полісемії у межах однієї термінологічної системи, і як омонімія в різних терміносистемах.*

Безперечно, що межа між полісемією та омонімією в термінології у багатьох випадках є дифузною. Серед дослідників, існують чіткі критерії розмежування цих понять не лише через наявність певного контексту, але й особливостей сполучуваності багатозначного терміна банківського бізнесу. Дослідженню відмінностей у значеннях терміна, зокрема виявлення у ньому узагальненого семантичного компонента інваріанта та диференційних смислів присвячені праці (Р.Дудка, 2009, С. Гурського, 1975).

З огляду на зазначені нижче показники, ТББ кваліфікуємо як систему:

– термінологія базується на родо-видовій ієрархії термінологічних одиниць. Для прикладу, термін *"account"* є родовим, а терміни *"current account"*, *"safekeeping account"*, *salary account"* – є видовими відносно терміна *"account"* і відображають поняття диференційності, специфічності”.

– ТББ базується на понятті *дескриптора* котрий є одним із засадничих принципів систематизації будь-якої термінології. О.С. Ахманова сформулювала основні критерії вибору дескриптора на які опираємося [Akhmanova, 1974,с.150-151].

1) дескриптор має мати чітке і доволі ясне наукове визначення, скажімо *"loan"* (*a specific sum of money lent by a creditor or lender (e.g. a bank) to a person or entity and repayable at a predetermined due date or after notice of repayment is given*) (<http://www.ubs.com>) може у певній мірі вважатися дескриптором.

2) у дескриптора наявна чітка мотиваційна семантична структура *"listing"* (*"admission of a security (shares, bonds, etc.) for official trading on a stock exchanges"*) (<http://www.usb.com>)

3) дескриптор має мати дериваційну здатність для утворення семантичного гнізда. Наприклад, банківський термін *"to assign"* (*"to transfer a title, interest, or claim to the acquiring party"*) (<http://www.usb.com>) формує наступну групу однокореневих термінів: *assignee, assignment, assignor, assignment in blank.*

Структурні – граматичні моделі ТББ.

Значна кількість термінологічних сполучень банківського бізнесу будується за певними стійкими структурними моделями, як от: (NOUN+NOUN (*mortgage loan; acceptance credit*); NOUN+OF+NOUN (*balance of payments; letter of credit*); NOUN+PREPOSITION+NOUN (*losses on receivables; loan against pledge*);

ADJECTIVE+NOUN (*liquid funds; domestic bond*); PARTICIPLE II+NOUN (*undisclosed reserves; accrued interest*); NOUN+PREPOSITION+PARTICIPLE II+NOUN (*loan against pledged bill; loan for an unlimited period*); NOUN+PARTICIPLE+NOUN (*asset-backed security; note-issuing bank*);

Незважаючи на те, що межа між полісемією і омонімією в ТББ є доволі дифузною, все ж існують певні критерії розмежування цих понять, а саме: наявність контексту, вивчення особливостей сполучуваності багатозначного терміна; дослідження відмінностей у значеннях терміна та виявлення багатозначного терміна. Важливу роль у процесі розвитку багатозначності відіграють омоніми. Історичний процес взаємного уподібнення або злиття графічної чи звукової форм терміна призводить до того, що значення колись двох омонімів сприймаються як такі, що складають єдину семантичну структуру.

За визначенням В.А. Татарінова полісемія – це “здатність терміна мати два або кілька взаємопов’язаних значень, між якими існують відносини твірності, взаємної мотивованості і категорійності” [Татарінов, 1996, с.20].

Стосовно критеріїв розмежування полісемії і омонімії наведемо приклад:

Active account: 1) Cheeking or savings account with deposits or withdrawals listed in account statements for a specified period (banking services). 2) Credit card account showing new charges or an outstanding balance in the most resent billing period (banking services).

Отже, омонімія виникає як результат полісемії у різних варіантах досліджуваної ТББ. Так, термін *credit* в американському словнику банківської справи розглядається як багатозначне слово та має три значення. В той час як у британській термінології банківської справи існує два терміни, що позначають одне і теж. Як правило, багатозначність терміна встановлюється за допомогою термінологічних словників в яких часто спостерігається відмінності і навіть протиріччя у наукових дефініціях тих самих термінів у різних словниках, як от:

Discount. 1) The amount by which the current amount is less than the original amount; the difference between the face value and the cash value. 2) A percentage off. [Small Business Dictionary електронний ресурс. Режим доступу. <http://www.small-business-dictionary.org>.]

У. Вайнрайх пропонує таке визначення “полісемія має місце коли у двох поняттях є принаймі одна спільна семантична ознака а омонімія, коли немає жодної спільної ознаки” [Вейнрайх, 1963, с. 142]. У свою чергу, К. Аллендорф стверджує: “якщо зі значень двох термінів з ідентичною зовнішньою формою не може бути виведене його інваріантне значення, то цей новий термін є омонімом” [Аллендорф К. , 1977, с. 73]. Припускаємо також, що наявність морфологічної ознаки в терміні впливає на кількість його синонімів тобто середній коефіцієнт синонімічності без префікса значно вищий від термінів з префіксом. Отже, префікс скорочує синонімічний ряд терміна, його кількість сем, тобто конкретизує його значення. Спостерігаємо і таку закономірність, що абстрактніше значення терміна то більше у нього синонімів і навпаки [Т. Григорійчук, 2003, с.32 - 44]

Семантичний зв'язок між членами синонімічного ряду встановлюємо на основі включення одного терміна в дефініцію іншого. Власне знакове інваріантне значення терміна визначається на основі виокремлення його диференційних сем, які відмежовують цей термін від інших синонімів, об'єднаних спільною інтегральною семою. З урахуванням виокремленого кількісно-якісного складу сем терміна, визначаємо ступінь синонімічності в одному ряді і ступінь антонімічності різних рядів термінів. Співвідношення протилежних за значенням термінів дає змогу визначити межі синонімічного ряду і уточнити відмінність диференційних сем, що сприяє точнішому розташуванню синонімів у кожному ряді і визначення можливості/неможливості антонімічних відношень між термінами двох рядів. Протилежність синонімічних рядів дає змогу глибше проникнути у суть семантики кожного терміна, уточнити відношення між ними у лексико-семантичній системі мови.

Утворення антонімічних пар із двох рядів синонімів залежить від семантичного протиставлення досліджуваних синонімічних рядів на основі інваріантного значення кожного із термінів та їх диференційних сем. Антонімічні відношення між термінами двох рядів визначаються за двома параметрами, на основі інтегральної семи і протилежних сем як диференційних для кожного терміна: а) за кількістю тотожних і протилежних сем у складі інваріантного значення кожного терміна у парадигматичному плані і б) за термінотвірною потужністю тотожних і протилежних сем кожного терміна – синоніма і антоніма в синтагматичному плані.

Таким чином, усе викладене вище підводить нас до наступних **висновків**:

Терміни досліджуваних синонімічних рядів мають доволі складну семну структуру, оскільки кожен із них окрім “спільної інтегральної семи має ще кілька додаткових диференційних сем” [Дудок Р., 1999, с.235]. Виокремлені диференційні семи кожного з термінів близькі за змістом і тому мають в окремих випадках подібну сполучуваність та можуть замінятися в деяких контекстах. Однак, попри свою семантичну близькість, синонімічні терміни, мають чітко виражені диференційні семи в синонімічному ряді. На парадигматичному рівні синоніми та антоніми об'єктивно визначаються у системі мови за кількістю спільних і відмінних сем (синонімів), та на основі прямо протилежних сем (антонімів) при спільній інтегральній семі.

Аналіз емпіричного матеріалу дозволив з'ясувати, що у синонімічному ряді одні терміни щільніше пов'язані у семантичному плані зі своїм “сусідом” у ряді та з домінантою, а інші слабше. Кількість вживань кожного з досліджуваних термінів свідчить про різну семантичну якість і похідну від неї значущість, а звідси очевидно, і частотність вживання та потенційну термінотвірну здатність, що може бути перспективою окремого дослідження.

Література

1. Аллендорф К.А. Значение и изменение значений слов / К.А. Аллендорф // Ученые записки МГПИИЯ им. М. Тореца. – М. : МГПИИЯ, 1965. – Т. 32. – 260 с.
2. Вейнрайх У. О семантической структуре языка Новое в лингвистике / У. Вейнрайх. – М, 1970. – Вып. 5. – С. 163–249.
3. Григорійчук Т. Кількісна характеристика синонімів / Т. Григорійчук // – Чернівці, ЧНУ 2003. – С. 32–44.
4. Гурський С.О. Значення і смисл слова / С.О. Гурський // Іноземна філологія. – Львів, 1974. – Вип. 34. – С. 3–18.
5. Дудок Р. Проблеми значення та смислу терміна в гуманітарних науках : монографія / Роман Дудок. – Львів Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 358 с.
6. Новиков Л.А. Избранные труды. Т. 1: Проблемы языкового значения / Л.А. Новиков – М., 2001. – 676 с.
7. Реформатский А.А. Термин как член лексической системы языка / А.А. Реформатский // Проблемы структурной лингвистики . – М. : Наука, 1967. – С. 103–126.
8. Татаринов В.А. История терминоведения как отрасль науки о термине / В.А. Татаринов // Терминоведение. – М., 1994. – С. 20.
9. Akhmanova O. Terminology: theory and method / O. Akhmanova, G. Agarova. – Moscow : Moscow State Univ., 1974. – P. 150–151.
10. Encyclopedia of Banking & Finance. – USA, 1993. – P.256.
11. Longman Dictionary of Contemporary English, / ed. by Smith F. – London : Harlow and Pitman Press, 1996. – 1303 p.
12. Scribner Dictionary by William D. Halsey. – Mission Hills, California, 1986. – 1190 p.
13. Small Business Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу. <http://www.small-business-dictionary.org>.
14. Ullman St. Words and their meanings / Stephen Ullman. – Camberra : Australian National Univer. Camberra, 1974. – 23 p.

Summary

The article is devoted to the complex research of paradigmatic aspects within banking business terminology. We describe synonymous and antonymous relations, polysemic and homonymous correlations that are based on the same structure of their invariant meaning. The guiding idea of the research is that the dominant role in determining the meaning of a banking terminology plays not the context but generalizing abstracted activity of thinking. It is concluded that synonymic relations are paradigmatic in the system of the language. They are to be defined on the basis of their invariant meaning within semantic and functional paradigms.